

KORBULY GYÖRGY:
A BUDAPESTI ORVOSKARI TANÁRTESTÜLET „WESZPRÉMI ISTVÁN”
KÖNYVTÁRA¹

Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével.

1943. március 4-én bensőséges házi ünnep keretében mutatta be az Orvostudományi Könyvtárbizottság előkelő meghívott közönségnek – amelynek soraiban Szinyei Merse Jenő vallási és közoktatási miniszter is megjelent – az Üllői úti központi épület első emeletén a kar „Weszprémi István” könyvtárát. Érdekes ez alkalomból annak keletkezésére és történetére visszapillantunk.

Orvostudományi könyvtárunk a XIX. század negyvenes éveinek vége felé keletkezett és első anyagi alapját a kari dékán által kezelt úgynevezett senki pénztára (cassa neminis) képezte. Ennek pénzforrásairól tudnunk kell, hogy abban az időben az orvostudományi pénztárnak két jövedelmi forrása volt. Az egyik az úgynevezett kari külső tagok felvételi díjaiból gyűlt össze, amelyeket azonban a tanártagoknak is meg kellett fizetniük; a másikat pedig a különböző szigorlatok, felavatók és oklevelek díjai jelentették. Utóbbiból fedezte a kar irodai és egyéb kisebb szükségleteit. A két forrásból eredő jövedelmet – az év folyamán felmerült költségek levonása után – a kar tagjai tetszés szerint feloszthatták maguk között, a külső kari tagok azonban csak a felvételi díjakból részesültek, a szigorlati díjfeleslegekből azonban csak a tanártestület tagjai. Minthogy a két forrásból eredő cassa neminis-t a kari dékán kezelte, a kar tanár- és külső tagjai között sok esetben amúgy is megnyilvánult ellenséges viszony annak kezelése és felosztása körüli ellentétekben is kifejezésre juthatott. Bizonyára ezek elkerülésére indítványozta 1848-ban Schordann Zsigmond prof., a külső tagok közül pedig Havass Ignác, hogy ez összegeket ne osszák fel ezentúl a tagok között, hanem ehelyett a szigorlati díjfeleslegekből összegyűlt pénzből egy kari könyvtárt alapítsanak, a kari felvételi díjakból pedig a bekebelezett, elszegényedett orvosdoktorok segítő alapját hívják életre, amelyeket azután a következő évek hasonló jövedelmei megfelelően növelnének és amelyre magánadományokat is elfogadnának.

A könyvtár kezdetben nagyon szerény keretek között volt. A beszerzés alapját képező jövedelem nagyon csekély volt, megfelelő helyiség sem akadt számára az orvosi karnak a Hatvani (ma Kossuth Lajos) és Újvilág (ma Semmelweis) utca sarkán állott épületében, ami az itt elhelyezett klinikákról szóló egykorú beszámolókat olvasva nem is mondható meglepőnek. A könyvtár kevés beszerzett könyve egyelőre alig hozzáférhetően az épület pincéjében és padlásán ládákban várta a jobb jövőt.

A könyvtár első vezetője Schordann Zsigmond, az élettan tanára volt, aki a gondjaira bízott könyvek iránti szeretetének azáltal is kifejezést adott, hogy 1861-ben kelt végrendeletében – egyéb jótékony és orvosképzésünket elősegítő rendelkezés mellett – „nagybecsű

¹ Forrás: Korbuly György: A budapesti orvostudományi tanártestület „Weszprémi István” könyvtára. = Orvosi Hetilap, 1943. pp. 147–149.

könyvtárának valamennyi orvosi és természettudományi könyveit és rézmetszetekkel ellátott munkáit” a kari könyvtárra hagyta. A Pozsony megyei Nagylévárdon 1794-ben született Schordann is egyike volt egyetemünk legeszményibb törekvésű orvostanárainak. Nagy tudása miatt ismerősei a „museum ambulans” [két lábon járó múzeum] epithetonnal ruházták fel és a kari könyvtár körüli érdemeit Jendrassik Jenő is kiemelte az egyetem nagy dísztermében 1862-ben tartott emlékbeszédében:

„...az ő ernyedetlen fáradozásának köszönheti e testület (tudniillik az orvosi kar) magánkönyvtárának, mely már eddigelé 9000 kötetet tartalmaz, megalapítását és további fennállását, amennyiben ő 30 éven át annak nem csekély fáradsággal járó kezelését is magára vállalta volt”.²

A könyvtár állományát az idők folyamán magánkönyvtárából történt ajándékozás folytán lényegesen gyarapította Bene Ferenc az elméleti orvostan és államorvostan, majd a különös kór- és gyógytan nagynevű tanára, a himlőoltásnak hazánkban meghonosítója, a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűléseinek megalapítója. Csaszár Márton a bonctan tanára – akinek áldozatkészségét jellemző adatként maradt fenn, hogy a bonctani intézet költségeire kiutalt évi 30 forinton túl felmerült, évenként több száz forintot kitevő költségeket rendszeresen a saját erszényéből fedezte – végrendeletében hagyományozta könyvtárát az orvoskari könyvtárra. Sauer Ignác, a különös kór- és gyógytan tanára, két ízben is országos főorvos, 1500 kötet adományozásával növelte a könyvtár állományát. A könyvtár szépen megindult gyarapodása tette idővel szükségessé, hogy azt az orvoskari épületből elszállítva átmenetileg egy bérelt helyiségben helyezték el.

A könyvtár tanárvezetői között 1861-től Semmelweis nevével is találkozunk. Könyvtárnoki működése alatt került vissza előbbi bérelt szállásáról a kari könyvtár ismét az orvoskar épületébe, és Semmelweis munkája eredményeként jelent meg a könyvtár 1863 végével lezárt, első nyomtatott jegyzéke két nyolcad rétű kötetben, amelyek a betűrendes és szakkatalógust tartalmazták.³ A könyvjegyzék címlapján nem szerepel ugyan Semmelweis neve, de a Gyógyászat 1864. évfolyama a könyvjegyzék megjelenéséről beszámolva kiemeli:

„e nagy fáradsággal készült rendszeres könyvjegyzéket Semmelweis Ignác tanár úr kitartó munkásságának köszönjük, ki mint a könyvtár gondnoka, azt az előbbi bérszállásról az egyetem orvoskari épületébe szállítván, a fent nevezett jegyzék által rendbe hozta és közhasznúvá tette”.

Ismeretes Semmelweis könyvtárosi tevékenységével kapcsolatban még az is, hogy a könyvtárnoki működéséért járó 200 forintnyi tiszteletdíjat sohasem vette fel.

A könyvtár állományának öröndetes gyarapodása a továbbiak során ismét újabb szállásváltoztatásokat tett szükségessé. Az orvoskari dékáni hivatal és vele a kari könyvtár már 1867-ben elhagyták a Hatvani utcai épületet és a Barátok (ma Ferenciek) terén állott Eggenberger házba, a Duna és Lipót (ma Váci) utca sarkán állott Laczkovits-féle ház első emeletére költöztek. Innen a könyvtár – ugyancsak a dékáni hivatallal együtt – az Üllői út 1. szám alatti, Kálvin térre néző, Soroksári utcai és Üllői úti Pfeffer-féle sarokház első emeletére került, ahol az Üllői úti orvoskari központi épület elkészültéig maradt, amelynek alapkövetétele 1881. augusztus 20-án történt meg.

² Schordannak Arányi Lajostól mintázott szobra történetére vonatkozóan érdekes részletek olvashatók a Gyógyászat 1861. évfolyamában (pp. 479–480.):

„A t. orvosi tanártestület bold. Schordann néhai érdemes tanár gipszöntetű fejszobrát bírní akarván, alakminta hiányában a képzőművészetben is mester Arányi Lajos kőbonctanárt bízta meg a kívánt szobor létrehozásával Arányi úr felásatván Schordannak 28 hónap óta földben fekvő tetemét... olyan szobormintát remekelt, melyről ki ki első pillanatban Schordannra ismert, aki a boldogult személyét ismerte”. Valószínű, hogy ezen első mellszobor után készült Arányinak Schordannat ábrázoló azon mellszobra is, amely a könyvtár tanári olvasóját díszíti, és amelynek hátoldalán: „Mintázta Arányi 1864” felírás olvasható.

³ A m. k. tudomány-egyetem orvostanárkari könyvtárjegyzéke. Pest, 1863 december végéig. Pest, 1864.

A könyvtár az Üllői úti központi épületben a második emelet négy szobájában nyert elhelyezést. 1886. május 4-én, az orvoskari központi épület, az I. sz. Belklinika és a gazdasági épület üzembe helyezésének alkalmából I. Ferenc József is látogatást tett az új épületekben és a könyvtárt is megtekintette. Az egykorú tudósítás szerint:

„Megtekintette Őfelsége a dékáni hivatalt, s itt különösen a tanártestületi ülésteremben hosszabban tartózkodott, melyet elhunyt tanárok arcképei díszítenek. A második emeleten a tanártestületi könyvtár, mely a központi épület legsikerültebb részei közé tartozik, tetszésével találkozott.”

Az 1864-ben megjelent Semmelweis-féle könyvjegyzék ekkor már régen nem elégíthette ki az állandóan növekedő könyvtár látogatóinak igényeit s így az 1894. december 18-án tartott kari ülés egyhangú határozata – amely kimondotta az új könyvjegyzék kinyomatását – régóta érzett hiányt pótolta. Az új könyvjegyzéket Hőgyes Endre dékánsága és Klug Nándor kari könyvtárnok felügyelete mellett Székely Ágoston, az általános kór- és gyógytani tanszék tanársegéde állította össze egy kötetben, amely mind a betűrendes, mind pedig a szakkatalógust is tartalmazta.⁴ Ezen könyvjegyzékhez 1906-ban jelent meg az 1895–1905. évek gyarapodását tartalmazó pótlás, amely előbbivel együtt a könyvtár utolsó nyomtatott könyvjegyzékét képezi.⁵ A tervszerű fejlesztés folytán ma már a különlenyomatokkal együtt 60 ezernél több darabot tartalmazó könyvtár új könyvjegyzékének nyomtatott kiadása a jövő feladatai közé tartozik. A könyvtár állománya főkönyvileg és kettős kartotékszakkatalógusrendszerben máris iktatva van.

A trianoni évek nehézségeit a könyvtár is sokáig érezte s ezekben az időkben Nékám Lajos professzor, aki 1929-ig viselte a kari könyvtári tisztelet, a Rockefeller-alapítványból kieszközölt támogatással a könyvtár világháború okozta folyóirathiányait jórészt pótolni tudta. A könyvállomány gyakori magánadományokból is állandóan bővült és az adakozók között egyetemünk tanárain kívül gyakorló orvosokkal is találkozunk, akiknek adományai bizonyosan az Alma Mater iránt szívükben továbbra is élő hálát jelképezik.

Az utóbbi évek nagy adományai közül kiemelkedik Győry Tibor, egyetemünk 1938-ban elhunyt kiváló orvostörténelem-professzorának, főképpen orvostörténelmi munkákból álló, 2128 kötetet kitevő nagy értékű örökbehagyott könyvtára, amely corpus separatum-ként kezeltetik.

Az orvostudományi kar 1939. május 23-án tartott ülésén tette Balogh Ernő professzor, kari könyvtárnok azt az indítványát, hogy a könyvtár Wessprémi Istvánról, a 18. század Morgagni által is a kortárs őszinte elismerésével emlegetett nagy magyar orvosáról neveztesse el, aki örök példaképe marad a nemzete javát minden tehetségével hűségesen szolgáló, európai műveltségű, könyvszerető, áldozatos munkásságú magyar orvosnak. Az indítványt a kar egyhangú lelkesedéssel elfogadta, és azóta viseli a könyvtár címében Debrecen és a Hajdú városok néhai nagynevű tisztiorvosának a nevét.

A folyó hó 4-én ünnepélyesen megnyitott, új helyiségekbe költözést ismét a könyvtár állományának az utóbbi években, főleg a járatott számos folyóirat révén bekövetkezett rohamos megnövekedése és az elfoglalt helyiségek tűzbiztonság hiánya tette szükségessé. Az új könyvtár helyiségei az orvoskari központi épület első emeletén a dékáni hivatal, az Orvostanhallgatók Segélyező- és Önképző Egyesülete, valamint az Orvosi Továbbképzés Központi Bizottsága által régebben elfoglalt helyiségek teljes, illetve részleges átépítésével alakultak ki.

A könyvtár bejárata felett latin nyelvű felirat olvasható: Bibliotheca Collegii Professorum a Stephano Wessprémi nuncupata. Felette fából kifaragva az orvosi kar pecsétje látható a címerpajzs mellett álló Aesculapius és a gyógyulás képzelte alakjával.

⁴ A budapesti kir. magy. tud.-egyet. orvoskari tanártestülete könyvtárának jegyzéke. Bp., 1895.

⁵ A budapesti kir. magy. tud.-egyet. orvoskari tanártestület könyvtárának címjegyzéke. Bp., 1906.

A könyvtár központját a nagy olvasóterem⁶ képezi, amelyhez a bejáratától rövid folyosó vezet, balra a ruhatár és az irodahelyiségek vannak. A folyosót Veress Zoltán festőművész festménye díszíti, amely Mária Teréziát, mint az egyetem alapítóját ábrázolja. A nagy olvasóterembe lépve, jobb kéz felől nyílik a kari könyvtárnak szobája, majd ebből, de – az ugyancsak jobbra lévő másik ajtón át – az olvasóteremmel is összeköttetésben álló kisebb tanári olvasóterem. A kari könyvtárnak szobáját Bene Ferenc olajfestésű arcképe, a tanári olvasót Schordann Zsigmond Arányitól készített mellszobra díszíti.

Az olvasóterembe ugró emeleti fagaléria Győry Tibor örökbehagyott könyvtárának megközelítésére szolgál, alatta üvegtárlókban a könyvtárnak a kari múzeumhoz tartozó, orvostörténelmi becsú könyveinek és kéziratainak egy része van kiállítva.⁷ Az összeválogatást az a szándék irányította, hogy az orvostudomány fejlődésének mérföldköveit jelentő mind külföldi, mind pedig magyar munkák rövid orvostörténelmi áttekintést adjanak a szemlélőnek. A tárlók között középen a Weszprémi István emlékének szentelt 'Pannoniae Luctus' című munka eredeti felfogású címképe látható a Haranghy Jenő festőművész terve után készült üvegfestmény formájában, amely Weszprémi orvostörténelmünkben elfoglalt jelentőségét a tájékoztatlannal is azonnal megismerteti. A mellette lévő tárlóban Weszprémire vonatkozó eredeti és fényképezett ereklyék láthatók, köztük a Jennert 43 évvel megelőző, Londonban kiadott 'Tentamen de inoculanda peste' című művének fényképével. Az olvasótermet Fodor József, Balassa János, Balogh Kálmán és Hőgyes Endre portréi, valamint Balogh Kálmán és Balassa János mellszobrai ékesítik. Balassa és Balogh arcképe között Pázmány Péter képe nyert elhelyezést egyik prédikációjabeli „Medici non fiunt ex libris”⁸ mondásának feliratával. Az olvasóterem falán függ két hatalmas keretben üveg alatt a Faludi-féle orvosi vonatkozású érem- és plakettgyűjtemény egy része is, közöttük kisebb keretben a Semmelweisre vonatkozó plakettek gyűjteménye látható. A könyvtárnoki emelvény felett Veress Zoltán festménye Pázmányt, mint az egyetem alapítóját örökíti meg.

Az olvasóteremből nyíló hosszabb folyosóról közelíthető meg a könyvtár, amelynek gazdag állománya emeletesen elhelyezett, modern, több mint 3000 folyóméternyi vaspalcokon nyugszik. Az említett hosszabb folyosó üvegtárlóiban és falain folytatódik az orvostörténelmi ritkaságoknak és képeknek a nagy olvasóterem tárlóiban megkezdett sorozata. Itt láthatók többek között Arányi Lajos igen eredeti gyermekkori rajzai, a Révész Imre püspök ajándékozta nagy értékű Hőgyes-levelezés, Czermak eredeti gégetükei, a Semmelweisre és az egyetem 300 éves jubiláris ünnepségére vonatkozó emléktárgyak. Veress Zoltán itt elhelyezett harmadik festménye ugyancsak az egyetem háromszáz éves ünnepségét szemlélteti.

*

Könyvtárak homlokzatára régi idők óta előszeretettel véstek bölcselkedő, mély értelmű feliratokat. Az orvoskari könyvtár homlokzatán ilyenek helyett csak Weszprémi István neve olvasható, amelynek életében viselője immár úgy látszik minden időkre megmarad a magyar orvostörténelem „láthatatlan emberé”-nek, hiszen még arcképét sem ismerjük. Ez a

⁶ Kb. 13,5 m × 9 m

⁷ Az egyetem 300 éves jubileuma alkalmából határozta el a kar Balogh Ernő dékán javaslatára az orvoskari múzeum létesítését, amelyben a kari könyvtár régi hazai és külföldi kiadványai, az egyes kiváló tanárookra vonatkozó ereklyék, olajfestésű képek és a Faludi Géza székesfővárosi kórházi főorvosnak a jubiláris évben megvásárolt, közel 800 darabból álló magyar vonatkozású orvosi érem- és plakettgyűjteménye került elhelyezésre. A gazdag anyag azóta a Magyary-Kossa Gyula professzor gyűjtéséből megszerzett nagy értékű orvostörténelmi kép- és metszetgyűjteménnyel is bővült. 1935 óta számos lelkes ajándékozó önkéntes adományaival gazdagodott a hazai orvostudomány emlékeit kegyelettel megőrizni hivatott ezen múzeum, amelynek gyarapítására szerény ismertetésünk is szeretné felhívni a kartársak és a nagyközönség figyelmét.

⁸ „Nem lesz senki orvos, pusztán a sok olvasástól.” Szó szerint: „Az orvosok nem a könyvekből lesznek.”

körülmény nagy igazságot rejt magában s mintha arra tanítana: tűnjék el az orvos áldozatos munkája mögött az ember minél teljesebben, így lesz a tudomány és embertársai érdekében végzett munkája még teljesebb és még értékeesebb. Ezért jelent itt számunkra Weszprémi István neve minden bölcselkedő feliratnál többet és ezt a tanulságot sugározza közel másfélszáz év távlatából a debreceni sírban régen elporladt Weszprémi ma is felénk, és erre gondoljon minden látogató, amikor – Weszprémi emléket lelkében felidézve – az új könyvtárhelyiségbe lép.